

נספח ב': יחסו של הגרא"ז זצ"ל לתנועת הציונות ומדינת ישראל

הגרא"ז זצ"ל

הגרא"ז זצ"ל

עיקרי הדברים לגבי יחסו של הגרא"ז למדינה התבארו בערך על הגרא"ז זצ"ל באנצ' של הציונות הדתית, שנכתב ע"י הרב צבי קפלן שליט"א, ובמאמר של הגאון רבי ראובן כ"ץ זצ"ל (רבה של פתח-תקוה) בספרו "שער ראובן". דבריהם מובאים לקמן בלשונם (הדברים נכתבו לפי הערכת הכותבים, ואולי יש מקום לדון בפרטים, אבל התמונה הכללית ודאי נכונה). סביר להניח, שפרשת ידידותו של הגרא"ז עם הראי"ה זצ"ל המתוארת בחוברת זו, השפיעה רבות על השקפת עולמו של הגרא"ז זצ"ל בנושא זה. נכתוב פה מעשים נוספים בקשר לזה:

הגרי"א הרצוג זצ"ל, רבה הראשי של א"י, סיפר בהספדו על הגרא"ז :
 "בסיום דברי לא אמנע מלהביע מלים אחדות בנוגע להתקשרות נפשו של אותו גאון עולם וצדיק הדור ז"ל לציון בית חיינו.
 ידוע שהיה קשור בכל נימי נפשו לאה"ק כבר בהיותו בחור צעיר, תלמיד ישיבה בוואלז'ין, וידוע שאחרי חתונתו השקיע את הנדוניא שלו ברכישת אדמה בחדרה. מה שאני מספר זוהי חוויה אישית בקשר לצד זה של אישיותו הגאונית והמוסרית המופלאה. מעשה זה היה כשנשמעה לראשונה הצעה על דבר החלוקה ודובר אז על חלק זעום שכאילו עמדה ממשלת בריטניה להציע לפנינו בתור מדינת ישראל. אני הייתי אז נגד החלוקה והצטרפו אלי אישים ידועים בישוב שיזמו לצאת במחאה פומבית גדולה. לשם כך הוצע לכנס ישיבה חשובה של רבנים וב"ב בבית. לפתע פתאום בא אלי הגאון ז"ל כשהוא כולו רועד בבקשה נפשית עמוקה שאל להמשיך בתנועה האנטי-חלוקתית ההיא. זכורני מקצת דבריו: "דבר שלא היה לישראל – כלומר מדינה – זה קרוב לאלפיים שנה, ועתה מציעים זאת לפנינו, אם כי במדה זעומה לעת עתה, נא ונא שלא לדחות. ניכר שזה מן השמים".⁷⁷

מעשה נוסף סיפר הגרב"צ ברוך זצ"ל, ר"י נובהרדוק:
 כאשר דובר על הנסים שהיו בזמן הקמת המדינה ועל מנהיגיה, אמר רבנו הגרא"ז:
 הגמרא מספרת על גזירות שגזרה המלכות על ישראל והלך רבי שמעון בר יוחאי תוך סכנת נפשות לבטל את הגזרות. בדרך יצא לקראתו שד והציע את עזרתו

77. מתוך הירחון קול-תורה, תשי"ד. נדפס ב"בדרך עץ החיים" עמ' 458 ובקובץ תחומין כרך ט' עמ' 270 בהערה.

בבטול גזרת המלכות, בכה רבי שמעון ואמר: "שפחה של בית אבא נזדמן לה מלאך שלוש פעמים ואני לא פעם אחת, יבא הנס מכל מקום". ולו יהא הנס באמצעותו של שד... העיקר שיהיה הנס, כך אמר רבנו בנושא בו דברו...

ועוד אמר אז רבנו: מו"ר הנצי"ב זצ"ל אמר פעם על אודות ענין שיבת ציון, כיצד זה יתכן שעכשיו רואים את תחילת חזרת ישראל לארצו ואילו בדורות קודמים בימים של גדולי עולם לא זכו לכך. והשיב הרבי וענה, כבר אמר הנביא "כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם, גם בעיני יפלא נאם ה' צבאות". הענין אכן מופלא, אבל הינו עובדה קיימת.⁷⁸

הגרא"ז לא נרתע מלחזק מעשים וענינים טובים לפי דעתו, אפ' אם היה בהם "חשש" של חיוק לתנועה הציונית:⁷⁹

כאשר עמדה להתקיים בירושלים הלוויה ממלכתית של אפר קדושי השואה סוכם בישיבת "עץ חיים" שהתלמידים יצאו ויעמדו ברחוב בעת שתעבור הלוויה ליד הישיבה. ברור שהיה זה על דעתו של רבנו הגרא"ז ראש הישיבה. פנה אליו אחד מבני ביתו בשאלה האם יש להשתתף בהלוויה. תמה ראש הישיבה על שאלה זו, איזה ספק יש כאן אם ללוות את אפרם של הקדושים שנספו בשואה. השיב השואל, שהואיל ואפר הקדושים הינו ענין של קדושה ורגש, הוא חושש שענין זה מנוצל לצורך תעמולה ציונית ולכן ספק בידו אולי על ידי השתתפותו נהפך הוא לשותף למעשיהם של הציונים בניצול אפרם של הקדושים למטרות תעמולה. רבנו דחה את נמוקו זה של השואל, הלך במיוחד לישיבת "עץ חיים" ובעת שהגיעה הלוויה יצא מן הישיבה ועמד ברחוב יפו עד אשר עברה הלוויה.⁸⁰

כשהקים הרב מאיר ברלין (בר-אילן) זצ"ל⁸¹ קרן כספית לעזרת בחורי-ישיבות ואברכים בירושלים, והיו קנאים שהתנגדו לקבלת כספים מקרן זו, עמד הגרא"ז בתקיפות לתמוך במפעל תורני זה.⁸²

78. בדרך עץ החיים עמ' 459.

79. אמנם היו לו התלבטויות בנידון, מחשש שמא יטעו הרואים, ע' בדרך עץ החיים עמ' 302.

80. בדרך עץ החיים עמ' 420-421.

81. מראשי תנועת המזרחי. במכתב אליו פותח הגרא"ז: "מע"כ ידידי הרב הגאון, גדול בתורה וחכמה רב פעלים לתורה ולשוב כש"ת מו"ה מאיר ברלין שליט"א בהגאון הנצי"ב זצוק"ל וכו', (שם, עמ' 434).

82. על פרשה זו ראה באריכות בדרך עץ-החיים עמ' 439-441.

מתוך ה"אנציקלופדיה של הציונות הדתית":*

היה חובב ציון ונימנה עם חברי אגודת הסתר "נס ציונה" (=הנ"ץ), שנוסדה ע"י תלמידים בשיבת וולוז'ין בכיוון של חיבת ציון וכו'. חבריו הקרוב היה רבי משה מרדכי אפשטיין, מבחירי ישיבת וולוז'ין. הם היו לומדים בצוותא ואף חברים באגודת "נס ציונה", שנתחדשה בקובנה, כהמשך לזו שהיתה בוולוז'ין וכו'.⁸³

הרא"ז הסתייג מן ה"אגודה" הירושלמית, ובייחוד ממלחמתה הבלתי מרוסנת נגד הראי"ה קוק, הרב הראשי לארץ ישראל ואב"ד ירושלים, אשר רבי איסר זלמן היה מידידיו הקרובים ומן העומדים לימינו. זכורה במיוחד הבעת מחאתו נגד תעלולם של נערים מחוגי אותה "אגודה" שערכו בפורים תרצ"ב בבית כנסת אחד בירושלים "משחק פורים", שהיה בו משום פגיעה גסה בהראי"ה קוק, ועורר את הזדעזעותם של כל טובי העיר. בית הכנסת שבו נערך אותו "משחק-פורים" היה עד אז מקום-תפילתו הקבוע של רבי איסר-זלמן, אך למן אותו "משחק" ואילך, חדל להתפלל בו, ועד לשנותיו האחרונות לא היה נכנס אליו.

רא"ז היה נמנע מלהזדהות "רשמית" כ"ציוני", אך בלבו ובנפשו היה עד זקנה ושיבה – אותו חובב-ציון כבתקופת וולוז'ין. אלה שידעוהו מקרוב, ידעו עד כמה יקרה היתה לו ארץ ישראל הנבנית מחדש. כן הכיר גם בצד החיובי שבתנועת המזרחי ובתנועה הציונית בכלל וכו'.

רא"ז ראה את יד ה' אשר בתהליך התחיה ובנין א"י ובמיוחד בתקומתה של מדינת ישראל בדור זה. בקיץ תש"ח, בימי מלחמת-השחרור והפגזת ירושלים ע"י האויב, נפצע מרסיס-פגז ושכב חולה זמן ממושך. כשנסבה פעם השיחה ליד מיטת-חוליו על פלא-תקומתה של מדינת ישראל, הביע הרא"ז דברי בטחון ואמונה בהצלחת המעשה. וכשדובר בהתפעלות על מסירות-הנפש למען א"י ובנינה, שנתגלתה

* בעריכת ד"ר יצחק רפאל, הוצאת מוסד הרב קוק, ח"ג עמ' 520-526. כותב הערך על הגרא"ז זצ"ל הוא הרב צבי קפלן שליט"א

83. גם בספר "תנועת-המוסר" (לרב דב כ"ץ זצ"ל) ח"ג עמ' 72, כתב על הרמ"מ אפשטיין זצ"ל: "... כידוע היה קשור לארץ מימי צעירותו. עוד בלמדו בישיבת וולוז'ין נמנה על חברי האגודה החשאית הידועה בשם נ"ץ, שפעלה למען הפצת רעיון ישוב הארץ בישראל וביצועו (תרמ"ה-תר"ן). לאחר נישואיו, בימי שבתו על שולחן בית חותנו בקובנה, נמנה על מייסדיה וראשיה של החברה "נצח ישראל", כהמשך לאגודת נ"ץ.

בדורות האחרונים גם מצד כאלה הרחוקים משאר קדשי-ישראל, נענה ואמר לערך כך: "אי אפשר להביע דעות, ליתן עצות לרבונו של עולם... אנו איננו מבינים... הן דורות של צדיקים וקדושים ציפו לזה ולא זכו, ודוקא דור זה זכה – וע"י מי? ע"י בן-גוריון וע"י שרתוק... אבל מסתמא כך רוצה רבונו של עולם: דוקא ע"י בן-גוריון ודוקא ע"י שרתוק" (כותב הטורים נכח באותו מעמד).

הרא"ז היה מן המכריעים למען השתתפותה של "אגודת-ישראל" במוסדות מדינת ישראל ואף בממשלת ישראל (בראשית ימי המדינה), וכן למען רבנות מוכרת רשמית ע"י המדינה. הוא העריך את הפעולה למען קבלתם של חוקי-תורה ע"י "הכנסת" (במיוחד חוק נישואין וגירושין). עם זאת התנגד בהחלט לגיוס הבנות לצבא ואפילו ל"שירות לאומי". עמד בראש משלחת רבנים לראש ממשלת ישראל, שתבעה ממנו להימנע מגיוס בנות. כן תבע את שחרורם של בני-ישיבה מן הצבא. ודאי שלא היתה דעתו נוחה מגלויי החילוניות של חלק מבוני הארץ ומקימי המדינה, וכמובן התנגד לכל דבר שיש בו משום ניגוד לתורה ולמצוה, אך היתה זו התנגדות של מי שארץ-ישראל ובנינה יקרים לו, שמדינת ישראל נקרה לו, ומתוך כך רוצה הוא בסילוק כל פגם ממנה, בתיקונה השלם.